

OTVORITEV OBNOVLJENEGA KRIŽNEGA HODNIKA V SAMOSTANU STIČNA

KRIŽNI HODNIK

Leta 1132 so prišli v Stično prvi beli menihi, cistercijani. Za svojo naselitev so potrebovali primarne bivalne prostore, ki so bili razporejeni okoli osrednjega dvorišča ali trate in zato so najprej zgradili križni hodnik. Križni hodnik (*claustrum, ambitus*) kot jedro samostana služi za osrednjo komunikacijo in med seboj povezuje ostale prostore, zasnovane po natančnih redovnih pravilih gradnje. Prvenstvena naloga križnega hodnika je v tem, da prostore v vsakem letnem času po suhem povezuje med seboj, v njem se odvijajo liturgične procesije in drugi obredi, namenjen pa je tudi duhovnemu branju menihov. Stiški križni hodnik ne presega samo vsega, kar so v času romanike ustvarili na naših tleh. Kot pomemben razvojni člen se uvršča v vrsto redkih ohranjenih spomenikov prve dobe reda, med edinstvene spomenike cistercijanske arhitekture v Evropi. Poleg izjemne arhitekture je ohranil tudi svojo primarno funkcijo; v njem še vedno delujejo cistercijani stiške Opatije. Kot spomenik redovnega stavbarstva iz zgodnjega obdobja cistercijanskega reda so ga raziskovali številni

slovenski strokovnjaki (akademik dr. France Stele, dr. Marijan Zadnikar, dr. Emilijan Cevc, dr. Janez Höfler ter zgodovinarja Jože Gregorič in dr. Jože Mlinarič), že leta pa zbuja mednarodno zanimanje tudi v širših evropskih znanstvenih krogih.

Restavriran strop križnega hodnika

NOVA DOGNANJA RAZISKAV V KRIŽNEM HODNIKU

Najnovejše raziskave v križnem hodniku stiškega samostana so pripeljale do novih spoznanj o prvotnem izgledu najstarejšega samostana na Slovenskem. Celostno zastavljeni konservatorsko-restavratorski posegi, ki potekajo pod vodstvom Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorskega centra, so dali leta 2002 in 2003 izjemne rezultate. Z odkritjem arhitekturnih elementov, ki so pripadali njegovi prvi gradbeni fazi romanskega časa, je možno dopolniti znanje o principih cistercijanske arhitekture ter razvoju stiškega samostana. Na dan so prišli pomembni podatki za njegovo rekonstrukcijo in stavbno zgodovino.

Križni vrt med arheološkimi raziskavami

Raziskovalno delo in priprave na konservatorsko - restavratorski poseg v križnem hodniku so se pričele že v letu 1996. V prvem obdobju so bile opravljene raziskave arhivskega gradiva ter predhodne nedestruktivne preiskave, s katerimi smo načrtali smernice nadaljnjih del. S termografskim snemanjem so bila posneta vsa notranja ostenja križnega hodnika, na katerih so se pokazala občutljiva mesta prezidav in uporaba drugotnih materialov. Na mestu, ki ustreza idealni tlorisni kompoziciji samostana, se je z georadarskim snemanjem izkazala prisotnost temeljev domnevnega lavatorija (po redovnih pravilih so si menihi v njem umivali roke, preden so vstopili v jedilnico), ki je napovedala nujnost arheoloških raziskav v vrtu.

Začrtani program del je predvidel obnovo in restavriranje ogroženih segmentov arhitekture: odstranjevanje vlage iz zunanjih zidov, odvodnjavanje vrta, odstranitev cementnih ometov s fasad ter neustreznih "betonskih" ometov z notranjih sten, obnovo fasad ter restavriranje poslikav na stropu in stenah. Vzporedno z deli so se izvajale arhitekturne sonde, ki so bile izbrane na mestih, ki do sedaj še niso bili raziskani: temeljih, središču vrta, zunanjih (vrtnih) fasadah križnega hodnika, predvidenem prehodu v lavatorij ter na notranjih ostenjih.

Eno najpomembnejših odkritij je najdba kapitelov, stebričev, baz ter vseh ostalih sestavnih elementov dvojnih oken (bifor), ki so odpirale hodnik proti križnemu vrtu. Bifore so dokaz o prvotni zasnovi romanske arhitekture iz začetka 12. stoletja, ki pa so jih relativno zgodaj (v sredini 13. stoletja) že povečali in predelali v šilastoločno obliko, kakršna je ohranjena še danes. Tedaj so križni hodnik tudi obokali z zgodnjegotskim križnorebrastim obokom. Kamnoseško obdelane stavbne dele prvotnih romanskih bifor so v tej drugi gradbeni fazi uporabili kot gradivo v zunanjem ostenju. Preiskava ostenja je dokazala obstoj vhoda v lavatorij, ki ga je v svoji topografiji obeležil tudi Valvazor in ki je bil verjetno porušen po razpustitvi samostana. Lavatorij je bil natančno raziskan z arheološkimi raziskavami v križnem vrtu. Izkopavanje je potrdilo obstoj prvotnega, pravokotno zasnovanega objekta na jugo-zahodnem delu vrta, pred vhodom v jedilnico. Odkriti so bili njegovi masivni temelji, nastavek vodnjaka in keramične cevi. Dodatno presenečenje pa se je pokazalo v neposredni bližini lavatorija, kjer so bili pri sondažnem izkopu odkriti sledovi poselitve iz železne dobe. Deli keramičnih posod in ostanki arhitekture so tako prvi dokaz železnodobne naselbine na območju današnjega samostana.

Na podlagi novih dokazov lahko sklepamo, da je bil stiški križni hodnik že od svojega nastanka v prvi polovici 12. stoletja v celoti zidano poslopje, ostenja proti notranji, vrtni strani so bila predrta z romanskimi dvojnimi polkrožnimi okni-biforami in imel je lavatorij, kot so narekovala pravila samostanske gradnje.

KONSERVATORSKO-RESTAVRATORSKI POSEGI V KRIŽNEM HODNIKU

Obnovljene fasade križnega hodnika

Obsežna konservatorsko-restavratorska dela so bila v glavnini zaključena leta 2004. Križni hodnik ima po zunanjem obodu urejeno drenažo in odvodnjavanje, obnovljene fasade, zamenjane vse notranje omete s primernejšimi apnenimi ter novo osvetlitev. Restavrirane so bile stenske in stropne poslikave ter kamniti arhitekturni členi. Projekt konservatorsko restavratorskih del v križnem hodniku vključuje obsežno arhitekturno in fotografsko dokumentacijo najdb, posegov, raziskav in študij, ki so na voljo bodočim raziskovalcem v iskanju odgovorov na novo zastavljena vprašanja. Delo bomo nadaljevali v letih 2004/05 z zaključnimi deli na restavriranju vodnjaka, prezentacijo lavatorija in romanske gradbene faze v lapidariju ter študijo možnih rekonstrukcij križnega hodnika v romanskem času, ki jo želimo na čim bolj dostopen način predstaviti javnosti. Tako obsežen arhitekturni organizem in zakladnica zgodovine zahteva stalno strokovno delo, zato naše delo v njem ni zaključeno z eno nalogo, temveč mora biti permanentna skrb pristojnih inštitucij.

Pri izvedbi posegov so sodelovali cistercijani stiške Opatije ter ekipa strokovnih sodelavcev, brez zavzetosti katerih delo ne bi obrodilo tako pozitivnih rezultatov:

- konservatorski nadzor: Alenka Železnik, univ. dipl. um. zg., Jože Oman, univ. dipl. arheol.
- strokovni nadzor: Strokovni svet ZVKDS ter strokovna komisija: prof. dr. Peter Fister, univ. dipl. inž. arh., prof. mag. Ivan Bogovčič, akad. slik., Milan Sagadin, univ. dipl. arheol., Ferdinand Šerbelj, univ. dipl. um. zgod.
- arhitektura: Mateja Kavčič, univ. dipl. inž. arh.
- stenske poslikave: mag. Aleš Sotler, mag. Rado Zoubek ter mag. Ljubiša Milić
- kamnita plastika: Jože Drešar, akad. rest.
- umetnostna zgodovina: Maja Oven, univ. dipl. um. zgod.
- arheologija: dr. Marko Frelj, univ. dipl. arheol.
- projekt osvetlitve in zasteklitev: Biro Avenia, Meta in Borut Slabe, univ. dipl. inž. arh.
- nedestruktivne preiskave: TECNO FUTUR SERVICE, Modena
- nadzor sanacije vlage: GRAS d.o.o. Ljubljana, Jože Kos, u.d.i.g.
- izvedba restavratorskih gradbenih del: GIVO d.o.o. Ljubljana, Oskar Adamič in Anton Trnovec

Mateja Kavčič

Poljanska 40, p.p. 1627, SI-1001 Ljubljana
telefon: +386 (0)1 234 31 00, telefaks: +386 (0)1 234 31 76
e-pošta: rcrs.rcrs@rescen.si
<http://www.zvkds-slo.si>

Registracija: 1/32177/04, Matična številka: 1423215-003
Standardna klasifikacija dejavnosti/šifra podrazreda: 92.522
Davčna številka: 45991413
Žiro račun: 50100-609-000-0010745